

מסכת העם וגאולתו

(ע"פ מכילתא דר"י)

להלן נסיון להאיר נושא מסוים וכללי במשנת הרב זצ"ל מתוך משנתם של תנאים.

בשלב ראשון זה עובד הנושא ע"פ המדרשים שבמכילתא דר"י ישמעאל בלבד.

להשלמת רעיונות בודדים הובאו סיכומים גם ממקורות אחרים. ציוני המספרים שבמראי המקומות מתייחסים לעמודים המתאימים שבמכילתא דר"י הוצאת הירוויץ.

מלאכה זאת הינה סיכום ותמצית של שעורים שניתנו בישיבת מרכז-הרב בשנים תשכ"ז—כ"ח.

„ישראל“ תרתי משמע

עובדת קיומו של ישראל וכושר חתירתו בין גלי האימים של ההיסטוריה, מעוררים יותר מהתפעלות גרידא. תופעות אלו אי אפשר שלא יעוררו את המתבונן בהן לעיון במהותם וענינם של ישראל בעולם.

הנסיון הפשטני לחלות תופעה זו בקיום מצוות גרידא, אינה עומדת בפני הביקורת. רשימת חטאיהם של ישראל הגאולים ארוכה היא מאד.

תו"ל בקבלתם ובעיונם חשפו חיוניות כחו של ישראל מעבר להתבטאותו במצוה או בחטא בדור זה או אחר. הם לימדונו להבחין בין „ישראל עם-קדש“ לבין אותו ישראל המתגלה בחיי היום יום, הראשון כצורתו של האחרון.

חישופה של אותה צורה הכרחית היא לבא להידרש לשאלת התיאום המחויב בין עם-ישראל לבין רוממות האידיאלים הכלולים במסכת גאולתו. שאלה זו מן הדין היה שתמצא פתרונה בידי חכמים שהם גם גדולי האמונה בוודאות גאולתו של ישראל.

מתוך דרשותיהם נלמד שאמנם תיאום זה קיים ועומד, וכי הוא בלתי נראה, וע"כ לרוב גם בלתי מובן. העדר ההיראות והמובנות סגולה אופינית היא ליחס המופלא הזה שבין בורא עולם לעם עולם. ניתן כאילו לגזור מעין גזרה שוה בין הנבחר לנבחר בין הגואל לנגאל — לפחות בשתוף השם — שניהם על טבעיים, ומושגי אנוש אינם תופשים בעולמות העל-טבעיים.

„ישראל“ משמעו ע"כ קודם כל צורה, אידיאה, המתעצמת בעם הנבחר והמכונה אף הוא בשם ישראל בזכות צורתו.

עובדה זו חושפת את ישראל להסתכלויות שונות ומנוגדות, הכל לפי ערכו וכושר ראייתו של המסתכל. יש יחידי סגולה המבחינים בצורתו האידיאלית האלוקית, ויש – ואלו הרבים – המבחינים אך בבשר וגידים של העם הזה, על מומיהם הטבועים בהם.

ויאמר מצרים אנוסה מפני ישראל, (שמות יד כה), „הגוי כולו אמרו לנוס אלא שהטפשין שבהן חזרו לומר מפני דויין וסחופין הללו אנו בורחים? והפקחים שבהם אמרו לא מפני ישראל אנו בורחין אלא מפני בורא עולם...¹ ראית מומיהם של ישראל כאופייניים לו אינה מנת חלקם של אומות העולם גרידא. גם בני ברית עשויים לשפוט למראה עיניים. כתב מרן הרב זצ"ל: „האהבה שאנחנו אוהבים את אומתנו לא תסמא עינינו מלבקר את כל מומיה אבל הננו מוצאים עצמיותה נקיה מכל מום...“² לעיני אלה שרדפו ומררו חיי מרן הרב נגולה אך המציאות האכזרית של מחללי שכתות בפרהסיא מפירי ברית ואפיקורסים. לא שגבה עינם לראות באותה „עצמיות“ שנגולה בעיני הנשר... הם דימו שהרב אוהב מומים...³

חכמי ישראל לדורותיו לא ראו און ביעקב, הם הביטו אל הקדש, אל ייחודם העצמי ובגיננו כתרו כתרים לאומה הישראלית. „ישראל הם כאסא ביני קוצי“...³ ויש הרואים אך את הקוצים אף כי אין בינם לבין האסא ולא כלום. ראית מומיהם של ישראל ולו גם בעיני גדולי עולם מקוממת אף את הקב"ה בעצמו...⁴

אל תראוני שאני שחרחורת... כך אמרה כנסת ישראל לנביאים, אל תראוני בשחררותי. אין לך שמה בבני יותר ממה וע"י שאמר „שמעו נא המורים“ גזור עליו שלא יכנס לארץ.

ד"א אין לך שמה בבני יותר מישעיהו וע"י שאמר „ובחוך עם טמא שפתים אנכי יושב“ א"ל הקב"ה „ישעיה, בנפשך את רשאי לומר כי איש טמא שפתים אנכי, ניהא...“ תא חמי מה כתיב תמן „ויעף אלי אחד מן השרפים ובידו רצפה“... א"ר שמואל „רצפה“ רצוף פה, רצוף פה למי שאמר דליטוריא על בני...⁴

אין להתעלם מן העובדה שיש וחז"ל הרואים את ישראל על שתי ההתגלויות מדגישים בו דווקא את הצד השלילי. ויש והם חלוקים בסוגיא זו. בנים אתם לה' אלוקיכם. בזמן שאתם נוהגים מנהג בנים אתם קרויים בנים, אין אתם נוהגים מנהג בנים אין אתם קרויים בנים, דברי ר' יהודה. ר' מאיר אומר, בין כך ובין כך קרויים בנים...⁵ ומתוך אותן זוויות ראייה עצמן...

1 מדרש שכל טוב מכילתא בשלח ה. (ע' 109). 2 איגרות. 3 סנהדרין מז. 4 מדרש שיהשיר א לט. ועיין יבמות מט: שלא כופרה לו לישעיה עד שהרגו משה. ועיין יבמות מט: שלא כופרה לו לישעיה עד שהרגו משה. ועיין עוד בנידון פסחים צו. 5 קידושין לו.

הרב מיכאל צבי נהוראי

... ר' יהודה אומר כשעמדו שבטים על הים, זה אומר, אין אני יורד תחילה...⁶

... ור' מאיר אומר, זה אומר אני יורד תחילה וזה אומר אני יורד תחילה...⁶

אף דרשתו של ר' יהושע בן קורחה בענין „עם־סגולה“, קשת היא. ואמנם התקשו בפירושה ובקביעת גירסתה, גדולי עולם.

והייתם לי סגולה ר' יהושע בן קרחה אומר, כדי שחיבקע אוזן, כשם שהאשה מסגלת מאחר בעלה והבן מאחר אביו וכ'... יכול אף מסוגלים לי מאחרי, ת"ל כי לי כל הארץ...⁷

לכאורה נראה שרצונו לומר שישראל אינם בבחינת „בן־יחיד“ שאין עוד אחרים כיוצא בו...⁸

לעומת זאת מודגשת ייחודיותו של ישראל בדרשה הבאה.

עוי וזמרת יה. עשאני אימרה ועשיתיו אימרה, עשאני אימרה דכתיב וה' האמירך היום, אף אני עשיתיו אימרה שני את ה' האמרת היום... ישראל אומרים שמע ישראל ה' אלוֹקינו ה' אחד, ורוח הקדש צוותת ואומרת מן השמים וכי כעמך ישראל גוי אחד בארץ...⁹

הרב זצ"ל באיגרותיו מגדיר ומעריך את שתי הפנים אשר לאופים של ישראל.

... האחד הסגולה, כלומר טבע הקדושה שבנשמת ישראל מירושת אבות וכי. והסגולה היא כח קדוש פנימי מונח בטבע הנפש ברצון ה'.

... והשני ענין הבחירה התלוי במעשה הטוב ובתלמוד תורה. החלק של הסגולה הוא הרבה באין ערוך כלל יותר גדול וקדוש מהחלק התלוי בבחירה...¹⁰

ומעתה, מאחר ושתי הפנים נסקרים בידי חז"ל, נראה לומר שפן הסגולה משמש בידם שעה שהם רוקמים חזיונות גאולתו, ואילו פן הבחירה — בבואם לייסר את העם על עוונותיהם.

הגאולה בתוכן הסגולה היא תלויה ואין בכח מחדליהם הבחיריים של ישראל לקעקע תלות זאת. עובדה זאת התמיהה אף את מלאכי השרת.

ובני ישראל הלכו כיבשה בתוך הים. והיו מלאכי השרת תמהים לומר בני אדם עובדי עבודה זרה מהלכין כיבשה בתוך הים? ... ומי גרם להם לישראל להנצל? ... בזכות התורה שעתידין לקבל...¹¹

6. ככילתא בשלח ה' (104) סוטה לו:—לז.

7. מכילתא יתרו כ' (208). 8. עיין מכילתא דרשב"י, פ"ז ושי"ט לקביעת הגירסא,

ועיין פירושי באר אברהם, וזה ינחמנו, למכילתא כאן, ובהעמק דבר לתורה שמות יט ו' וזכרים ז' ו'.

9. מכילתא בשלח ג' (126). 10. איגרות ב' ע' קסו.

11. מכילתא בשלח ו' (111).

הגאולה — לא בזכות

לו היתה הגאולה אך תוצאה או גמול למעשיהם ולרמתם הרוחנית של ישראל — או אז, ספק רב אם היו אבותינו זוכים להגאל ממצרים. לא ניצאנו שחז"ל השתדלו להעלים או להמתיק חטאים, אדרבא, סקירת מסעי ישראל בידיהם מעלה לפנינו דמות של עם בעל מומים רוחניים במימדים גדולים וחרिפים, הרבה יותר מכפי המשתמע בפשוטי המקראות, כולל יחזקאל פרק כ'. נראה בבירור שמגמת חז"ל בהבלטת השלילה היא בהפקעת היחס הנראה כמחויב שבין הזכות לגאולה.

במצרים

בעודם במצרים בשלישת ימי האפילה מתו החוטאים זכתם, ותודו ושבחו שלא ראו אויבים ושמחו במפלתם" ...
 לדעת ר' נהוראי היו היוצאים ממצרים אחד מחמש מאות בלבד! ...
 לדעת ר' מתיא בן הרש כשהגיעה שעת גאולתם מצא הקב"ה את ישראל ..ערום מכל המצוות" ...
 ר' אליעזר הקפרי ברבי מדגיש שישראל היו שטופים בע"ז ...
 ר' יהודה בן בתירה מוסיף שאף היה קשה בעיניהם לפרוש מע"ז ...

במדבר

אף לגבי אלה שזכו לצאת ממצרים, — הצדיקים — היה חשש להעבירם דרך ארץ פלישתים, „כי קרוב הוא" קרוב הדרך לשוב למצרים...³ חולשה זו לשוב למקום עבדותם באה לידי ביטוי בהמשך הדורות.
 ... בשלושה מקומות הזהיר הקב"ה לישראל שלא לחזור למצרים ובשלושתם חזרו ובשלושתם גפלו ...⁴
 זהו דור שאינו מוכן להקריב דבר על מזבח חרותו ...
 בשכתנו על סיר הבשר. ר' יהושע אומר חאבים היו ישראל לאכל.
 ר' אלעזר המודעי אומר עבדים היו ישראל למלכים במצרים, יצאו לשוק נוטלין פת בשר ודגים וכל דבר ואין בריה מוחה בידם...⁵
 על ריב בני ישראל. ר' יהושע אומר אמרו ישראל: אם יש הוא רבון כל המעשים ששם שהוא רבון עלינו נדע ואם לאו לא נדע...
 ר' אליעזר אומר: אמרו: אם מספק לנו צרכנו נעבדנו ואם לאו לא נעבדנו לכך נאמר על ריב בני ישראל...⁶
 המבלי אין קברים... היינו מצטערים על שעבוד מצרים מיתת אחינו באפילה קשה לנו משעבודנו במצרים...⁷
 גאלתם ממצרים כאילו נכפתה עליהם, מעין כפית הר כגיגית לענין קבלת תורה.

1. מכילתא כא יב 42.
2. שם ה' 15.
3. שם בשלח פתיחתא 76.
4. שם ב' 95. ועיין רמב"ן לשמחות יד יג המבאר כי אמנם הפסוק בא למצוה ולא להבטחה.
5. מכילי ויסע א' 160.
6. שם 175.
7. שם 93.

פגרו עליהם המדבר כיון שראו ישראל את הים סוער ושונא רודף הפכו פניהם למדבר והקב"ה זמן להם חיות רעות ולא היו מניחות אותם לעבור...⁹ ואף אחר מעבר ים-סוף לא השלימו עם גאולתם;

ויסע משה ר' אליעזר אומר על פי הגבורה נסעו שכן מצינו בשנים ושליטה מקומות ומה ת"ל ויסע משה את ישראל שהסיען בעל כרחן במקל, שכיון שראו בפגרי האנשים שהעבדום בפרך ובעבודה קשה פולן פגרים מתים מוטלין על שפת הים, אמרו כמדומה לנו שלא נשתייר אדם במצרים נתנה ראש ונשובה מצרימה, ונעשה לנו עבודה זרה ותרד בראשנו ונחזור למצרים. יכול שאמרו ולא עשו?...¹⁰

ומכיון שחרותם באה להם שלא בטובתם הרי הם נרגנים וכפויי טובה;... ויילוני העם על משה ר' יהושע אומר היה להם לישראל להמלך בגדול שבהם תחלה לומר מה נשתה, אלא שעמדו ואמרו דברי תרעומת על משה. ר' אלעזר המודעי אומר לימודין היו ישראל בדברי תרעומת על משה ולא על משה בלבד אמרו אלא על הגבורה...¹¹

ויבא עמלק יבא עמלק כפוי טובה ויפרע מן העם כפויי טובה...¹² ויצאו אל מדבר שור. ואף על פי כן אמרו איה ה' המעלה אותנו מארץ מצרים...¹³

ויאמר יתרו ברוך ה' אמר ר' פפיס בגנות ישראל הכתוב מדבר, שהרי יש שם ששים רבוא בני אדם ולא עמד אחד מהם לברך למקום עד שבא יתרו וברך למקום שנא' ויאמר יתרו ברוך ה'...¹⁴ בעלי מחלוקת... „ארבע כתות נעשו על הים“...¹⁵ ומחוסרי אמונה...

וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים. מפני ארבעה דברים ראו ישראל את המצרים מתים כדי שלא יהו ישראל אומרים כשם שעלינו מן הים מצד זה כך המצרים עלו מן הים מצד אחר...¹⁶

וקח אתך מזקני ישראל. לעדות שלא יאמרו מעיינות היו שם...¹⁷ עם כל זאת אין הקב"ה ממיר את ישראל באומה אחרת, אדרבא הוא נשא את ישראל כאומן את היונק, וכשאמר להם משה...

התיצבו וראו את ישועת ה', אמרו לו ישראל אימתי, אמר להם משה למחר, אמרו לו משה רבינו אין בנו כח לסבול, מתפלל משה באותה שעה והראה להם הקב"ה תורמיות תורמיות של מלאכי השרת עומדים עליהם...¹⁸

ויתר על כן כאשר מפני קטנות אמונתם הם מבקשים לשמוע ולראות את המלך ממש... ונענה להם הקב"ה אף לזאת... ויגד משה את דברי העם אל ה'... אלא אמרו רצוננו לשמוע מפי מלכנו,

8. מכילתא 85. 9. שם 153. 10. שם 155. 11. שם 177.
12. שם 154. 13. שם 194. 14. שם 96. 15. שם 113.
16. שם 174. 17. שם 94.

לא דומה שומע מפי פרגוד לשומע מפי המלך. אמר המקום: תן להם מה שביקשו בעבור ישמע העם בדברי עמך...

ד"א אמרו רצוננו לראות את מלכנו, לא דומה שומע לרואה, א"ל המקום תן להם מה שבקשו, כי ביום השלישי ירד ה' לעיני כל העם על הר סיני...¹⁸. כי כאמור „לא הביט און ביעקב“... ואם אמנם זכאותם של ישראל להגאל נעלמת אף מעיני מלאכי השרת התמהים לומר „בני אדם ע"ז מהלכים ביבשה בתוך הים?“ — „... הרי ברורה היא לשומרם של ישראל הצופה אחריהם. „ומי גרם להם להנצל? ... בזכות התורה שעתידיים לקבל...“¹⁹.

ומשה שליח ה' הסיע את ישראל בתוך הים עם הע"ז שבידם... „ר' יהודה בן אלעאי אומר עבודה זרה עברה עם ישראל בים והסיעה משה...“²⁰.

מעלתם של ישראל

יש גבול לחטאתם ומרדנותם של ישראל, וגבול זה הוא הקובע את מעלת ייחודיותם. נקודת גבול זו התוחמת את הצביון הישראלי העצמי-טבעי אינה ניתנת לטשטוש ע"י חטאים ופשעים. ישראל מומר נקרא ישראל.¹

... ואפילו ריקנין שבך מלאים מצוות כרימון...².

ייחודיות זו טבועה היא בכל ישראלי, ואם רדומה היא, הרי עתידה היא להתנער בכוא העת, כדוגמת אותו בוגד בעמו „יקים איש צרות“ שקיים בעצמו ארבע מיתות בית דין...³.

במיוחד בא תוכן סגולתי זה לידי ביטוי החיובי בשעת צרה לישראל. בכך כבר הבחין נבוכדנצר בשעתו;

„... נבוכדנצר מלך בבל המשילן כשה, מה שהו וזו כשהיא לוקה מאחת מאבריה כל איבריה מרגישין, כך ישראל אם נהרג אחד מהן כלן מרגישין ומצטערין. אבל אומות העולם אינן כן, אלא אם נהרג אחד מהם כלם שמחים במפלתו...“³.

סגולה זו מלווה את העם תמיד גם בשעות התרוממות הרוח: „... רבי אומר להודיע שבחן של ישראל שכשעמדו כולן על הר סיני לקבל התורה השוו עולם לב אחד לקבל מלכות שמים בשמחה, ולא עוד אלא שהיו ממשכנין עצמן זה על זה...“⁴.

בכחה של סגולה זו שומרים ישראל על אופים וקיומם הלאומי אינם מתערבים בגויים ואינם מערבים את הגויים בו...

ר' עקיבא אומר אדבר בנאותיו ובשבחו של מי שאמר והיה העולם בפני כל אומות העולם. שהרי אומות העולם שואלין את ישראל לומר מה דורך מדוד שככה השבעתנו, שכך אתם מתים עליו וכך אתם נהרגין עליו? ...

18. מכילתא 210. 19. שם 112. 20. שם 153.
1. יבמות מו: 2. סנהדרין לו. 3. מכילתא 209. 4. שם 219.

הרי אתם נאים הרי אתם גבורים בואו והתערבו עמנו... וישראל אומרים להם לאומות העולם, מכירים אתם אותו?... כיון ששומעין שכך שבחו אומרים לישראל נלכה עמכם... וישראל אומרים להם אין לכם חלק בו, אלא דודי לי ואני לו...⁵.

כאמור רבים הם הטאיו של עם זה ועם זאת הדגישו ורוממו חכמים דווקא את אותן התופעות המתבקשות מכחה של אותה סגולה, וזאת משום כרך בהן ראו את האופיניות.

וגם צרה לא עשו להם. להודיע שבחן של ישראל עד שלא אמרו למשה היאך נצא למדבר ואין לנו צדה לדרך, אלא האמינו ותלכו אחר משה ועליהם מפורש בקבלה הלוד וקראת באוני ירושלים לאמר זכרתי לך חסד בעוריק אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה...⁶. יש ואין מעלתם מתגלה אלא כתוצאה של לחץ, אך גם או חביבה היא בעיני הקב"ה, כי הלחץ אך מגלה את אמיתיות עצמיותם...

התיצבו וראו את ישועת ה'. ...למה היו ישראל דומים באותה שעה, ליונה שברחה מפני הנץ ונכנסה לנדיק הסלע והיה נחש נושף בה אם תכנס לפנים הרי הנחש ואם תצא לחוץ הרי הנץ, כך היו ישראל דומים באותה שעה. תים סוגר ושונא רודף. מיד נתנו עיניהם בתפלה. עליהם מפורש בקבלה, יונתי בחגוי הסלע בסתר המדרגה... כי קולך ערב ומראך נאזה...⁷. ייתיצבו בתחתית ההר. א"ר אבדימי בר חמא בר חסא מלמד שכפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית ואמר להם אם אתם מקבלים התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם...⁸.

...עליהם מפורש בקבלה יונתי בחגוי הסלע בסתר המדרגה הראיני את מראיך השמיעיני את קולך כי קולך ערב ומראיך נאזה...⁹. וע"פ זה פסק הרמב"ם להלכה, שאין אומרים אנוס אלא למי שנלחץ ונדחק לעשות דבר שאינו מחוייב בו מן התורה... אבל מי שתקפו יצרו הרע לבטל מצוה או לעשות עבירה והוכה עד שעשה דבר שחייב לעשותו או עד שנתרחק מדבר האסור לעשותו אין זה אנוס ממנו...¹⁰.

כאמור הישראליות הינה סגולה המושרשת בטבעם והכפיה משמשת אך כאמצעי לחשיפתה. מכים אותו עד שיאמר רוצה אני... ורצונו זה הוא רצונו האמיתי.

שורשיה של סגולה זו מגיעים עד לאבות.

זייראו מאד ויצעקו בני ישראל אל ה'. מיד תפסו להם אומנות אבותם אומנות אברהם יצחק ויעקב...
...אמר להם אחם מתגאים על מה שהוריש לכם אביכם יצחק דכתיב הקול קול יעקב...¹¹.

5. שם 127. 6. שם 50, 99, 152. 7. מכילתא 94. 8. שבת פח.
9. מכילתא 214. 10. רמב"ם סוף פ"ב מהלכות גירושין. 11. מכילתא 93.

והאבות שהיו אמונים על מסירות נפש...¹².
 השרישו אנשי זה בצאצאיהם אתריהם, הם קיבלו עליהם עונשים בשמחה...¹³.
 ומלכות שמים בשמחה...¹⁴. כי הם מתכבדים את המצוות...¹⁵. ומוסרין נפשם
 עליהן...

לאזהבי ולשמרי מצוותי. רבי נתן אומר... אלו ישראל שהם יושבין
 בארץ ישראל ונותנין נפשם על המצוות. מה לך יוצא ליהרג על שמלתי את
 בני, מה לך יוצא לישרף על שקראתי בחורה מה לך יוצא ליצלב על שאכלתי
 המצה מה לך לוקה מאפרגל על שנטלתי את הלולב... ואומר אשר הוכיחי
 בית מאהבי, מכות אלו גרמו לי ליאהב לאבי שבשמים...¹⁶.
 הם „מאמינים” גם אם נראים הם כלא מאמינים...
 ...אמר ריש לקיש החושד בכשרים לוקה בגופו דכתיב „והן לא
 יאמינו לי” וגליא קמי קוב”ה דמהימני ישראל. אמר לו הן מאמינים בני
 מאמינים ואתה אין סופך להאמין...¹⁷.

ואימתי מתעלה הקב”ה? כאשר ישראל עשויים אגודה אחת... וכאשר
 באגודה זאת כלולים גם בני אדם שאין בהם לא תורה ולא מעשים טובים...¹⁸.
 פשוטים הם איפה דברי ר’ אלעזר בן יוסי הקובע שאין זכאותם של
 ישראל לגאולה מתערערת בשל חטאיהם...
 ...גלוי היה לפניו שהן עתידין לשקר, ומה ת”ל ויהי להם למושיע?
 אלא לא הושיען כבני אדם שהם עתידין להכעיס אלא כבני אדם שאינם
 עתידין לבגוד בו עולמית...¹⁹.

גאולת ישראל ומלכות ה’.

עובדת גלוחם של ישראל, היא תופעה מעוותת. „ויבוא אל הגוים אשר
 באו שם, ויחללו את שם קדשי, באמר להם עם ה’ אלה ומארצו יצאו”...¹.
 התבוזותם של ישראל הוא בזיון המקום הנושא עלבונם...;
 ואשא אתכם על כנפי נשרים... משל לאחד שהיה מהלך והיה בנו מנהיג
 לפניו ובאו לסטים לשבותו מלפניו נטלו מלפניו ונתנו מלאחריו בא הוא
 לטרפו מאחריו נטלו מאחריו ונתנו לפניו לסטים מלפניו וזאב מלאחריו נטלו
 ונתנו על כתיפו שג’ ובמדבר אשר ראית אשר נשאך ה’ אלקיך...².
 הגאולה לא בזכותם של ישראל תבא, אלא כדי למנוע את המשך חילול
 השם המלוות את גלותם.
 ...ואחמול על שם קדשי אשר חללוהו בית ישראל וכת’ לכן אמור
 לבית ישראל כה אמר ה’ אלקים לא למענכם אני עושה בית ישראל...³.
 ...ואעש למען שמי לבלתי החל...⁴.

12. שם 100. 13. שם 2.10. 14. שם 219. 15. שם 46.
 16. שם 227. 17. שבת 17. 18. ויק”ר ל’ י”ב. 19. מכילתא 205.
 227. 17. שבת 17. 18. ויק”ר ל’ י”ב. 19. מכילתא 205.
 1. מכילתא 128. 2. שם 208. 3. שם 128. 4. 16.

הרב מיכאל צבי נהוראי

ולא רק כדי למנוע חילול שמו, אלא גם למען הגדלת שמו, מחויבת גאולתם של ישראל...

ואכפדה בפרעה ובכל חילו. ... מגיד הכתוב שכשהמקום סורע מן האומות שמו מתגדל בעולם... ואמר ונשפטתי אתו בדבר זכרם ובגשם שוטף ואבני אלגביש אש וגפרית... ואח"כ והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי לעיני גויים רבים וידעו כי אני ה'...⁵.

גאולתם של ישראל היא לפיכך ענינו של הקב"ה בעצמו ומכאן יסוד ודאותה...

והי הכה כל בכור שומעני על ידי מלאך או על ידי שליח? ת"ל והכתי כל בכור, לא על ידי מלאך ולא על ידי שליח...⁶.
הי ילחם לכם. לא לשעה זו בלבד ילחם לכם אלא לעולם ילחם כנגדן של אויביכם...⁷.

מלחמתו של ה' כנגד אויביהם של ישראל, היא היא מלחמתו כנגד אויביו הוא. ופרוב גאונך תהרום קמך. ... ומי הם שקמו נגדך הם שקמו נגד בניך... מגיד הכתוב שכל מי שקם כנגד ישראל כאלו קם כנגד הקב"ה... וכל מי שעוזר את ישראל כאלו עוזר להקב"ה...⁸.

„קידוש השם“ בעולם ע"י ישראל הוא בא, ומלכותם מיצגת את מלכותו. ... מפני חבתכם ומפני קדושתכם אקדש שמי בכם שני כי אל אנכי ולא איש בקרבך קדוש...⁹.

עזי וזמרת יהי. עשאני אימרה ועשיתיו אמירה... ישראל אומרים שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד, ורוח הקדש צווחת ואומרת מן השמים, ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ...¹⁰.

גאולת ישראל היא ע"כ מחויבת המציאות, שמו של האל חתום בהם וגורל מלכותו בעולם תלויה בגורלם.

ר' עקיבא אומר אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאמרו, כביכול אמרו ישראל לפני הקב"ה עצמד פדית... וכן את מוצא בכל מקום שגלו ישראל כביכול גלחה שכינה עמהם... וכשעתידין לחזור כביכול שכינה חוזרת עמהן...¹¹.

יחס מיוחד לישראל

תלותה של מלכות ה' בעולם בגאולתם ומלכותם של ישראל קובעת יחס מיוחד בין ה' לישראל.

היחס אל ישראל הוא כאל בנים...; „על בני אני צריך צווי“...¹.
כאל אחים...; „אח אני לישראל בשעת צרתן...“².

5	שם 85.	6	שם 43.	7	שם 96.	8	שם 135.
9	שם 131.	10	שם 126.	11	שם 51, 52.		
1	מכילתא 99.	2	שם שם.				

כחתן אל כלה...; "ה' מסיני בא לקבל את ישראל כחתן זה שהוא יוצא לקראת כלה...".³

הקב"ה הוא אמנם אלוקי עולם, אלא שעל ישראל יחד שמו ביותר...; ומה ת"ל אלוקי ישראל אלא על ישראל יחד שמו ביותר...⁴.

ישראל הם קנינו של הקב"ה; ... עם זו קניית לפי שכל העולם שלך, ואין לך עם אלא ישראל...⁵.

עם ישראל הוא נוהג במידת הרחמים...; אלי עמי נהג במידת הרחמים...⁶.

הם חביבין לפניו ועליהם הוא שונה מעשי בראשית...; ,רבן שמעון בן גמליאל אומר בא וראה כמה חביבין ישראל לפני המקום ולפי שהן חביבין לפניו שנה עליהם מעשה בראשית...⁷.

אין יחס מיוחד זה מכוון דווקא אל ישראל ככלל, אלא כל אחד ואחד מישראל זוכה ליחס זה...; ונפל ממנו רב מלמד שאף אחד ממעט על ידי כולן. ד"א, יחידי שנוטל מהם הרי הוא עלי כנגד כל מעשה בראשית שני כי לה' עין אדם וכל שבטי ישראל...⁸.

קשר מיוחד זה לישראל קובע גם לגבי יחסו של הבורא אל אומות העולם. השררה שהגויים זוכים לה בשביל כבודם של ישראל היא באה... "ללמדך שהיה פרעה שולט מסוף העולם ועד סופו והיו לו שלטונים מסוף העולם ועד סופו בשביל כבודם של ישראל"...⁹. "ללמדך שלא היתה מלכות ירודה משל מצרים, אלא שנטלה שררה לשעה בשביל כבודן של ישראל...¹⁰.

אומות העולם אף הן מצוות הן על כבודן של ישראל...; ,וכך הודיע הקב"ה חבתם של ישראל לאומות העולם שיהיו נוהגים עמהם בכבוד...¹¹.

בשל מעמדם המיוחד חורג המאבק נגד ישראל מחתומו הצר ורישומיו מזעזעים יסודי עולם...; ,נגלה הקב"ה שהוא אדיר על ישראל שנקראו אדירים להפרע מן המצרים שנקראו אדירים, במים שנקראים אדירים...¹².

במיוחד מוזהרות אומות העולם לבל יתנכלו לישראל... זקנים הראשונים אומרים כך מדה מהלכת על פני כל הדורות שוט שישראל לוקין בו סופו ללקות בו, וכן כל אומה ומלכות שבאת להזיק את ישראל בו בדין דגן...¹³.

יחס מיוחד זה כלפי ישראל אינו בגדר של תופעה חולפת. יחס זה נצחתי הוא, הוא עתיד לעשות לבנים ניסים גדולים יותר מאלה שעשה לאבות...; ,אראנו מה שלא הראתי אל אבות שהרי ניסים וגבורות שאני עתיד לעשות עם הבנים יותר הם ממה שעשיתי לאבות...¹⁴.

... "עתידים ישראל שלא להזכיר יציאת מצרים לעתיד לבוא...¹⁵.

... "כך התשועות שעברו היה אחריהם שעבוד אבל התשועה העתידה להיות אין אחריה שעבוד...¹⁶.

3. שם 214, 4. שם 334, 5. שם 145, 148, 6. שם 128, 7. שם 161, 8. שם 217, 9. שם 87, 10. שם 137, 11. שם 82, 12. שם 141, 13. שם 181, 14. שם 144, 15. שם 60, 16. שם 118.

הרב מיכאל צבי גהוראי

הקב"ה יגאל את ישראל אע"פ שהם עתידים לחטוא...; ,ומה ת"ל ויהי להם למושיע אלא לא הושיעו כבני אדם שהם עתידים להכעיס אלא כבני אדם שאינם עתידים לבגוד בו עולמית...¹⁷.
כאמור בגאולתם של ישראל תלוי קידוש שמו של הקב"ה בעולם, ואי אפשר לתלות את גאולתם אך בתנאי התשובה...
...ויהי מקץ שלשים שנה וארבע מאות שנה. מגיד שמכיון שהגיע הקץ לא עכבו המקום כהרף עין...¹⁸.

תשובה וגאולה

רבות הן הדרשות המעלות אף את אפשרות אי-גאולתם של ישראל...
ויסע מלאך האלקים מגיד הכתוב שהיו ישראל נתונים בדין באותה שעה אם להנצל אם להאבד עם מצרים...¹.
...אמר הקב"ה, כשם שיששתי על המצרים לאבדם כך כמעט שישתי על ישראל לאבדם...².
שהרי העונות מבדילים בין ה' לישראל... „אלא מי גרם עונותינו...
...וכתיב כי אם עונותיכם היו מבדילים ביניכם ובין אלקיכם וחסאתיכם הסתירו ככם פנים משמוע...³.
ריבוי העונות מסירים את השגחתו המיוחדת של ה' על ישראל... ר' יחסי אומר על תנאי כך עמדו ישראל על הר סיני על תנאי שלא ישלוט בהם מלאך המות שני אני אמרתי אלקים אתם ובני עליון כלכם; חבלתם מעשיכם אכן כאדם תמותון וכאחד השרים תפולו...⁴.
החטאים גורמים לבואו של אויב ולשעבודם של ישראל... „לפי שפרשו ישראל מן התורה לכך בא השונא עליהם שאין השונא בא אלא על החטא ועל העבירה...⁵.
אילו עשו ישראל רצונו של מקום כי אז היתה מלאכתם נעשית ע"י אחרים וכשאר ישראל עושים רצונו של מקום... „אפילו מלאכת אחרים נעשית על ידן...⁶.
הגלות היא ע"כ תוצאה המתחייבת ממצב זה... „לא רציתם להשתעבד לשמים הרי אתם משועבדים לפגומי גוים ערביים... וכן הוא אומר תחת אשר לא עבדת את ה' אלוקיך באהבה ועבדת את אויביך בשנאה...⁷.
ואנשי קדש תהיון לי ר' ישמעאל אומר כשאתם קדושים הרי אתם שלי...⁸.

ומכלל הן אתה שומע לאו... אם אין אתם קדושים אין אתם שלי.
בשאלת היחס בין התשובה לגאולה כבר חלקו קדמונים... „אמר רב כלו

17. שם 205. 18. שם 51.
1. מכלתא 191. 2. שם 112. 3. שם 39. 4. שם 237.
5. שם 173, 176, 177. 6. שם 342, 345. 7. שם 203. 8. שם 320.

כל הקיצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה ומעשים טובים... ושמואל אמר דין לאבל שיעמוד באבלו...⁹ (וכפירוש רש"י שם, כלומר אם לא יעשו תשובה... ודאי קץ לדבר).

הגמרא שם תולה מחלוקתם במחלוקת תנאים... „כתנאי, ר"א אומר אם ישראל עושין תשובה גגאלין ואם לאו אין גגאלין... אמר ליה ר"י אם אין עושין תשובה אין גגאלין ז"ל...¹⁰.

בסיכומו של אותו ויכוח גבר ר"י בראיותיו על ר"א עד כי „שתק ר' אליעזר" ... (ובל' הירושלמי שם „איסתליק ר"א"). להדגשת דעתו של ר' יהושע שהלכה כאן כמותו, נסמכו דבריו של ר' אבא... „ואמר רבי אבא אין לך קץ מגולה מזה שני' ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופיריכם תשא לעמי ישראל...¹¹.

כדעת ר' יהושע אנו מוצאים גם במדרש שיה"ש עה"פ „קול דודי" שהמטיח יבשר לאבות העולם: „באתי לבשר אתכם שהגיע הזמן שהבטיחכם הקב"ה שהוא גואל את ישראל... „ובהמשך שם „אמר ר' אחא מן המקרא הנה את למד שמחל הקב"ה על עונותיהם של ישראל...¹².

ובילקוט שמעוני קול דודי... ר' יהודה אומר: ... זה משה... אמר להם הואיל והוא חפץ בגאולתכם אינו מביט בחשבונות אלא מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות על החשבונות ועל העבורים...

ר' נחמיה אומר: ... אמר להם הואיל והוא חפץ בגאולתכם אינו מביט בע"א שלכם...

ורבנן אמרין... אמר להם הואיל והוא חפץ בגאולתכם אינו מביט במעשיכם הרעים ובמי מביט בצדיקים שבכם...¹³.

עם זאת יש לציין שרבים הם התנאים והאמוראים המדגישים דווקא את דעתו של ר"א והכורכים את האפשרות לגאולה במעשה התשובה...¹⁴.

אפשר שיש חילוקי דעות בנדון, ואפשר שאין עוררין לחד משמעותם של דברי נביאים ותנאים בדבר ודאותה של גאולה על אף עוונותיהם של ישראל. ניתן לומר שיש מקום להבחין בין יעודים הקובעים את גורלו ההיסטורי של ישראל לבין דרשות מוכיחות-מדריכות המתיחסות לדורות או לפרטים מסוימים ושמגמתן להחזירם בתשובה.

ואמנם, במקרה זה נקבעים היחסים שבין הקב"ה לבין ישראל ע"פ כללי החטא והעונש, החטאים קובעים את גורלם האישי של החוטאים. אך אין בכחם של עוונות דור מסוים לערער ולשנות את מגמת פני העם הנה הנושא בחובו מאז את זרעי האידיאלים של אחרית הימים לקראת תיקונו של עולם במלכות שדי. בספירה זאת הכל צפוי ואין הרשות נתונה, „ר' נתן אומר מגין אתה אומר

9. בבלי סנהדרין צו: שם. ועיין ירוש' תענית א; א, שינוי גירסא.

11. שם. הערת מו"ר הרב ר' צבי יהודה הכהן קוק שליט"א. 12. מדרש שיה"ש

הוצאת גרינהוט פ"ב ח. 13. ילקוט שיה"ש ב דמו תתקפ"ו. 14. עיין מאמרו

של פרופ' מרמרשטיין סיני כרך י' רצח-שיא.

שהראה המקום לאברהם אבינו גהינם ומתן תורה וקריעת ים־סוף; שני וכ'...¹⁵.
הגאולה היא אמנם מהדברים המכוסים...¹⁶, אך מחויבת המציאות
היא, מכח הזכות של אברהם¹⁷, משה¹⁸, יוסף¹⁹, מילה²⁰. עקידת־יצחק²¹,
חורה²², דם־פסח²³, אבית²⁴, ירושלים²⁵, שבטים²⁶, בזכות העתיד²⁷. למען
כמו²⁸.

גאולת־ישראל ואומות העולם

כשם שהנביא הוא שליח הציבור של ישראל... „ולא עם משה בלבד
היה מדבר בזכות ישראל אלא עם הנביאים כולם לא דיבר אלא בזכות ישראל...¹
כך עם ישראל הוא שליח־הציבור של אומות העולם...“ ומשנתנה תורה
ונבחרו ישראל אין סום אומה הראויה לנבואה...².
מטבעו של שליח הציבור הנבחר שהוא המעולה שבציבור... והנביא
הוא ע"כ המעולה שבבני האדם... „אין הנבואה שורה אלא על עשיר גיבור
וחכם“³.

בתורת שכאלה מהוים ישראל אמת־מידה למכלול היחסים שבין הבורא
לנבראים... „ואפילו ספינה הבאה מגליא אינה מתברכת אלא בזכות ישראל...“⁴,
ישראל הם הלב שבאומות...⁵. ואת שיארע להם נותן אותותיו בעולם כולו...
„ויבקעו המים“... כל מים שבעולם נבקעו...⁶.

שמחת גאולתם של ישראל היא ע"כ שמחתה של הנביאה כולה... „ולא
השמים בלבד שמחו בגאולתם של ישראל אלא אף ההרים וכל גבעות עץ פרי
וכל ארזים שני רוגו שמים כי עשה ה' תריעו תחתיות ארץ פצחו הרים רגה:
מפני מה כי נחם ה' עמו גאל ירושלים...“⁷.

יש ואומות העולם מכירות במעמדם המיוחד הזה של ישראל... „ד"א,
ויהפך אמרו לא בשבילן היתה הטובה באה עלינו?“...⁸.
ואמנם מידת הכרתם זו ואופיה היא הקובעת את פרשת היחסים שבין
הקב"ה ישראל ואומות העולם.

קודמת בזמן להכרה זו היא הציפיה לכליונה של מלכות הרשע מן העולם,
מלכות ה' תוכל לבוא רק אחר כך. הגויים שהם נושאים של מלכות הרשע הם
גם מעכביה של הגאולה. עובדה זו היא הקובעת את אופי היחס אליהם.
גויים ותורה

התורה הינה מורה דרך בסולם ההתעלות, אל האלוקים...⁹. לגויים אין

15. מכילתא 236. 16. שם 171. 17. שם 62 81 88 98. 18. שם 99.
19. שם 88 99. 20. שם 62 98. 21. שם 160 39 24.
22. שם 186. 23. שם 24. 24. שם 97. 25. שם 97. 26. שם 98.
27. שם 112. 28. שם 98.
1. מכילתא 5. 2. שם 2. 3. שבת 13. 4. יבמות 80.
5. כוזרי ב. 6. מכילתא 104. 7. שם 139. 8. שם 87.
9. רמב"ן ריש פי קדושים־תהיו.

ענין באתגר מעין זה... „כאשר שמעו מלכי האומות מפי בלעם שהקב"ה רוצה ליתן תורה לעמו... פנו והלכו איש למקומו"...¹⁰.

המסגרות האידיאולוגיות הקובעות את דמותן הלאומית של אומות העולם מנוגדות במהות לתביעותיה של תורה... „אין הם יכולים לקבל לא תרצח — מאחר ואביהם הורישם, על חרבך תחיה..."

אין הם יכולים לקבל לא תנאף — מאחר וכל כולם אינם אלא מניאוף...¹¹.

אף חוקי-הטבע המתחייבים מכח היושר והמוסר האנושי חברתי כגון גול ורצח, אף חוקים אלה נופלים קרבן על מזבח רצון קיומם הלאומי. אילו קיבלו שליטי האומות למצער את שבעת מצוות בני נוח — כי אז לא היה בידם לקיים את שלטונם על אומותיהם. ברור שבמצב זה אין מקום לתבוע מאומות העולם „קדושים-תהיו"...

... אמר רב שמעון בן אלעזר, אם בשבע מצוות שנצטוו בני נוח שקיבלו עליהן אינן יכולין לעמוד בהן, קל וחומר למצוות שבתורה...¹².

אין להסיק מתוך הדרשה הבאה שלכל האומות יש חלק בתורה בחינת כל הרוצה ליטול יבא ויטול...

ויחננו במדבר ניתנה תורה דימוס פרהסיא, במקום הפקר; שאילו ניתנה בארץ ישראל היו אומרים לאומות העולם אין לכם חלק בה... לפיכך ניתנה במדבר דימוס פרהסיא... וכל הרוצה לקבל יבא ויקבל...¹³.

יש לומר שהמדרש כאן מדגיש דווקא את אי שייכותם של הגויים לתורה שהרי יכולים היו לקבלה ובכ"ז לא קיבלוה.

ביתר הדגשה מובלט רעיון זה בדברי ר' שמעון בן אלעזר... „ומפני מה לא ניתנה בארץ ישראל שלא ליתן פתחון פה לאומות העולם לומר לפי שניתנה תורה בארצו לפיכך לא קבלנו עלינו...¹⁴.

וכן להלן שם; „... בשלשה דברים ניתנה תורה במדבר ובאש ובמים לומר לך מה אלו חגם לכל באי העולם כך דברי תורה חגם לכל באי העולם...¹⁵. כלומר על אף שהתורה ניתנת „חינם" בכ"ז לא נודרו הגויים לבוא לקבלה.

וכן להלן; „... ר' יוסי אומר... כשנתתה אני בתחלה לא נתתה בסתר ולא במקום ארץ חושך ולא במקום אפלה; ולא אמרתי לזרע יעקב לאלו אני נותנה...¹⁶.

בחירתם של ישראל ומוכנותם לתורה הם איפא סגוליים, והקב"ה ישראל ואורייתא — חד הם... „אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע רשע זה (עמלק) בא לאבד בניך מתחת כנפיך ספר תורה שנתת להם מי יקרא בו?...¹⁷. וספר התורה לא ניתן על תנאי...¹⁸. ומכיון שאי אפשר לעולם בלא תורה, הרי שאי אפשר בלא ישראל.

10. מכילתא 221, 203—204, 205—206. 11. שם 221. 12. שם שם. 13. מכילתא 205. 14. שם 222. 15. שם שם. 16. שם 206. 17. שם 185. 18. 201.

שנאה לישראל

העובדה שישנו עם אשר התאים את מסגרתו הלאומי לאתגריה הרוחניים של התורה מאירה ומבליטה את אוזלת רוחם של הגויים. יתכן ועובדה זו, היא מן המניעות המרכזיות לשנאתם של ישראל, שנאת עולם העוכרת בארסה את צלילות דעתם... „אמר ר' שמעון בר יוחאי הלכה היא בידוע שעשו שונא ליעקב...“¹⁹.

... „וכן מצינו שעובדי אלילים קרויים אויבים לישראל בכל מקום...“²⁰. השמדת ישראל הינו „אידיאל“... אם שהוא מודע ואם שהם נדחפים אליו בכחות שנאתם הבלתי מודעים...“ אילו אומה אחרת יצאה ממצרים, לא היה פרעה רודף אחריהם...²¹.

אף השבויים שמטבע הדברים צריכים היו לשמוח במפלתו של השוכה, ולהצטער בצערם של שאר החלכאים — אף הם שמחו בצערם של ישראל... ישראל הינו „אויב“... משותף, והאיבה אליו גושרת על פני תהומות מלחמותיהם הפנימיות...²².

עד כבוד השבי, ללמדך שכל גזירות שהיה פרעה גוזר על ישראל היו השבויין שמחין בהם...²³.

אומות העולם שמחות הן אחת במפלתה של חבירתה... „אבל אומות העולם אינן כן, אלא אם נהרג אחד מהם כולם שמחים במפלתו...“²⁴. אולם כאשר את המפלה נוהל אחד משונאי ישראל, או אז כולם הם אוהביו... שמעו עמים ירגזון. כיון ששמעו האומות שאבד פרעה וחילו בים ומלכות המצרים בטלה ונעשו שפטים בעבודה זרה שלהן, התחילו מתרגזין...²⁵.

הגבהת קרנם של ישראל והכנסתן לארץ ישראל מרגיזה את אומות העולם...²⁶. הרדיפה אחר ישראל הוא להם אידיאל, ובתור שכזה חורג הוא מכללי המלחמות הבין-לאומיות. הרדיפה אחר ישראל אינה לשם עשית רווחים, — אדרבא על מזבחן של אידיאל זה יש גם נכונות לקרבנות.

וכך אמר פרעה אל חיליו ערב צאתם לרדוף אחר ישראל; „... ולא עוד אלא שאני פותח לכם תיסבוריות של כסף וזהב ומחלק לכם אבנים טובות ומרגליות...“²⁷.

המלחמה נגד ישראל היא מלחמת מצוה... הגתמכת ע"י יראי-השמים שביניהם... „נמצאנו למדין שהירא את דבר ה' הם היו תקלה לישראל...“²⁸. [לכאורה מוארים הגויים באור אחר לאור הפרשה של יונה הנביא... „אמר יונה אלך לי בחוצה לארץ מקום שאין השכינה נגלית שתגויים קרובי תשובה הן שלא לחייב את ישראל...“²⁹].

אלא שיש לומר שהגדרה „קרובי תשובה“, אינה באה לשפר דמותם של

19. רשימי בראשית ל"ג ו'. 20. מכילתא 324. 21. שם 90. 22. שם 43.
23. 209. 24. שם 146. 25. מכילתא 146. 26. שם 139, 89.
27. שם 89. 28. שם 3.

גויים, אלא רק לציין את העובדה שהם קרובים ונכונים לשנות דעתם ומנהגם שעה שצרה מאימת עליהם, לעומת ישראל שקשי עורף הם].

יחסו לגויים

„היה ר"ש אומר: טוב שבגויים הרוג" ...²⁹. שנאתם התהומית של הגויים אותנו מסכנת את קיומנו, והננו קרויים לגונן על חיינו. „הבא להורגך השכם להורגו" ... אך בשום אופן אין שנאתנו את הגויים בחינת „מטרה" בפני עצמה.

„שפוך חמתך על הגויים", מפני מה? כי אכלו את יעקב...³⁰.

הקב"ה והגויים

יחסו של הקב"ה לגויים הוא קודם כל יחס של בורא לברואיו... לא היתה שמחה לפניו במרום על אובדן רשעים" ...³¹.

חימתו של הקב"ה על אומות העולם באה כדי להציל את ישראל הנתונים בידם מסכנת כלית... „לכך הודיע הקב"ה חיבתם של ישראל לאומות העולם שיהיו נוהגים עמהם בכבוד ולא דיין שאינן נוהגים עמהם בכבוד אלא שממיתים אותם מיתות חמורות מיתות משונות זו מזו. ולענין כן הוא אומר וקיבצתי את כל הגויים והורדתיים אל עמק יהושפט (יואל ד ב) יכול על עבודה זרה ועל גילוי עריות? ועל שפיכות דמים? ת"ל על עמי ונחלתי ישראל... ואומר מצרים לשמה תהיה... מחמס בני יהודה אשר שפכו דם גקי בארצם...³².

רדיפתם של הגויים את ישראל הינו הביטוי המעשי למלחמתם נגד מלכות ה' בעולם...³³

...ומי הם שקמו נגדך, הם שקמו נגד בניך...³⁴. ולפיכך הצלת ישראל מידי הגויים היא בעצם מלחמתו של ה' למען הגדלת שמו בעולם...

ואיכפדה כפרעה מגיד הכתוב שכשהמקום פורע מן האומות שמו מתגדל בעולם...³⁵.

יחסו של ה' לגויים נקבע ע"פ יחסם של הגויים לישראל... „זקנים הראשונים אומרים כך מדה מהלכת על פני כל הדורות שוט שישראל לוקין בו סופו ללקות בו. ילמדו כל אדם דרך ארץ מעמלק שבא להזיק את ישראל ואבדו הקב"ה... וכן כל אומה ומלכות שבאת להזיק את ישראל בו בדין דגן...³⁶. עם זאת אין הקב"ה ממהר להביא את הפורענות על האומות... „ולא גמרת עליהם כליה עד שהשלימו רשעם לפניך...³⁷.

הרי שאין אצל הקב"ה וכן לא אצל ישראל שנאה לגויים בתורת תכלית. השנאה היא נגד הרישעות, והיא מוסבת על הגויים במידה והם מעכביה של גאולת ישראל.

29. שם 89. 30. שם 136. 31. שם 118, מגילה י: ועל השאלה הרי כתוב „באבו רשעים רינה" : אומרת הגמרא בסנהדרין לט: „הוא אינו שש אכל אחרים משיש". 32. שם 82. 33. שם 134. 34. שם 85. 35. שם 181. 36. מכילתא 133-4.

עמלק

ישנו עם אחד היוצא מכללה של ההנחה דלעיל והוא „עמלק“. עמלק קובע לו מעמד מיוחד בין הגויים. הוא נושא את להבת השנאה לישראל בעצם מהותו.

ויבא עמלק, ר' אליעזר אומר שבא בגלוי פנים... ר' יוסי בן חלפתא אומר, שבא בעצה, מלמד שכנס כל אומות העולם ואמר להם בואו וסייעוני על ישראל... אם הם ינצחוני ברחו לכם...³⁷.

גוי זה המתעצם ברשעותו, מנציח את שם הע"ז בעולם' ולעומתו ישראל המתעצמים בקדושתם מנציחים את שם ה' בעולם. לפיכך אין מקום בעולם לקיומם של שני העמים יחדיו. ישראל ועמלק, תרתי דסתרי... „ויאמר ה' אל משה כתב זאת וזכרן בספר ושים באזני יהושע כי מחה אמחה את זכר עמלק מתחת השמים... ויאמר כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק מדר דר". (שמות יז, יד) השמדת עמלק הינה תנאי להתאפשרותה ולהתכוננותה של מלכות ה' בעולם. מתחת השמים. שלא יהא בין ונכד לעמלק תחת מפרס כל השמים...³⁸. „ר"א אומר גשבע המקום בכסא הכבוד שלו שאם יבא אחד מכל אומות העולם להתגייר שיקבלוהו ולעמלק ולביתו לא יקבלוהו...³⁹.

סילוקו של עמלק מן העולם הינו ציווי לדורות המכוון לסילוקה של הרישעה בכללותה... „ר' אליעזר אומר אימתי יאבד שמן של אלו בשעה שתעקר עבודה זרה היא ועובדיה ויהא המקום יחידי בעולם ותהי מלכותו לעלם ולעלמי עולמים...⁴⁰.

* * *

העתיד צופן בתוכו תמורות יסודיות ביחסים שבינינו לבין הגויים. כאמור ראשית התמורה בהפסקת הרדיפות ובהכרת זכותנו להתקיים כעם. זכה דורנו לכך שהוא עד ראייה לחזיונות שאבותינו רק שערום. הגנו חיים בעיצומו של תהליך שבסופו יכירו הגויים במלכות שדי. מאז הצהרת בלפור דרך הקמת מדינת ישראל ע"פ החלטת עצרת האומות ועד לימינו אלה מצהירות מדינות רבות בעולם כוכות קיומנו. משב רוח חדש זה יש לראותו כמהפכת פסיכולוגית המבושמת מאוירת אחרית הימים. ויש לראות בתהליכים אלה צעדים ראשונים לקראת שינויים באידיאולוגיות של התורות המדיניות. שינויים שבעתיד עשויים להביא לגאולתם השלמה של ישראל ולאחיותו של המין האנושי. והיה ה' אחד ושמו אחד.

37. שם 176-7. 38. שם 185, 181. 39. שם 187. 40. 186. שם